

Colecția VASILE BELE

Bolile animalelor

Mușcătura de viperă sau nevăstuică

Întâia grijă ce o avea chiuzbăianul, era sănătatea animalelor. Sănătatea, era primordială, pentru că de acest animal depindea, în cea mai mare măsură, întreaga gospodărie. Drept urmare, pe lângă toate celelalte adunate într-o gospodărie, îți trebuia un ochi format în acest sens.

Ochiul deja format, înțelepciunea gospodarului și comportamentul animalului erau foarte importante în acest sens.

Mușcătura de viperă, este foarte frecvent întâlnită, vara în timpul pășcutului pe munte, vârful Igniș oferind într-adevăr un adăpost viperelor, iar cele datorate mușcăturii de nevăstuică sunt frecvente atât vara, cât și iarna, în poiata animalelor. Se știe că „nevăstuica atacă animalele, mușcându-le, în special de pulpă“, adică de uger.

Este rar întâlnită la oi, dar tot mai des la vaci. Mușcătura, ori „locul mușcat, în astfel de cazuri, era spălat, cu apă rece, curată“.

Cea datorată, în primul rând „mușcăturii de viperă“, este destul de periculoasă, punând, ca orice boală, viața animalului în pericol. Se știe că vipera atacă atunci când se simte în pericol, veninul ei fiind foarte periculos, putând produce în scurt timp moartea animalului mușcat.

Vipera „atacă și mușcă de obicei picioarele animalului“, oaia fiind apărată în acest sens de lână.

Animalul mușcat pe pășunile alpine nu mai are putere de a merge pe picioarele lui, „devine agitat, pică de pe picioare – în general de piciorul mușcat“. Partea mușcată se umflă, „animalul prezentând în zona mușcată, o rană lăsată de colții viperei“.

Oile sunt cel mai des mușcate de vipere, „oaia fiind un animal mai mic, luând în calcul mărimea animalului“. Dar, se știu cazuri când, atât calul cât și vaca, fiind animale mai mari, au fost atacate și mușcate de viperă. În astfel de cazuri „animalul nu are scăpare, sacrificarea lui fiind obligatorie“. Spuneam că mușcătura de viperă este foarte periculoasă, fără a exagera câtuși de puțin. „Carnea rezultată din sacrificare, era de cele mai multe ori aruncată“, pentru că „se crede, că veninul pe care îl răspândește prin mușcare, se împrăștie, cu ajutorul sângelui, în tot corpul“, în acest caz „carnea fiind otrăvită“. De multe ori, „carnea nu se dă nici câinilor, sau, chiar dacă se dă, aceștia n-o mănâncă, din cauza veninului“, proprietarul fiind și de această dată, în pagubă.

Ruptura sau mușcătura de animal sălbatic

Mușcătura poate să fie, la fel de bine, și cea datorată animalelor sălbatice care atacă animalele aflate pe imaș, la păscut – urs sau lup. În

A. 222

Așe mândru am gătat-o
Că să tăt miră lumea
Găina mea împănată
Ca o păpușe gătată
Când aude câteva
Găina-ncepe a juca.

A. 223

Hai, cinstite nănaș mare,
Hai, scoală-te în picioare
Că și eu mă sui pe-o bancă
Să mă vezi cât îs de-naltă.

A. 224

Nu gândiți că-s socăciță
Că-s o doamnă din Bistriță

←—————→
O cătat ce n-o pierdut.

Și-am vinit cu avionu
Nănaș, să plătești tu drumu;
Și-am vinit cu mașina
Nănaș, să-mi plătești calea.

A. 225

Nănaș mare, nu hi scump
Că n-ai acasă nici un prunc
Lasă hie scump altu
La care îi plin patu.

A. 226

Nu-mi da bani mânânțai
Că nu mă pricep la ei
Că amu-s bată la nuntă
Și cunosc numa de-o sută
Cunosc de-o sută de mii
C-aceia-mi priăsc întâi.

A. 227

Nănașule, țucu-te,
Bagă mâna pă sub masă
La nănașă cea frumoasă

astfel de cazuri, nu se prea zice mușcătură, ci „ruptură“. Sunt valabile în acest sens, expresiile „Mi-o rupt lupii două oi!“.

Întâlnim cazuri frecvente, de astfel de rupturi, așa după cum spuneam, când animalele, sunt atacate de lupi ori urși. Când oile, spre exemplu, „sunt atacate, ele se sperie și fug care-încotro. De frică nu mai țin cont încotro se întreaptă, iar prin fuga lor pot să se rupă și agățând de trunchiurile de copaci. Se agață prin sferzile de lemn (rămășițe de lemne cu capetele ascuțite). În fugă, din sperietura prea mare, acestea nu se mai pot feri, fie că nu observă aceste sferzi, ori le observă prea târziu, și atunci încearcă să sară peste ele. Uneori reușesc, altele nu“. Atunci când nu reușesc să sară, se știu cazuri când aceste sferzi, le-au intrat în burtă, aceasta „spârtecându-se“, adică, rupându-se, rănind animalul foarte tare. Câteodată, „din cauza loviturii prea puternice, animalele au rămas înfipte în aceste sferzi“.

În acest caz, animalul se sacrifică, ori, dacă rana nu este foarte puternică se încearcă un anumit tratament pentru eventuala vindecare a animalului. „Se coase rana, cu o sfoară albă, puternică și curată. Se unge rana, de obicei cu „unsoare de călbaș“, și se are grijă ca pe această rană să nu se așeze muștele. În general, animalul bolnav, este ocrotit și îngrijit la colibă până se vindecă. Rana este verificată zilnic, de câteva ori“. Aceste rupturi, sunt frecvente atât la vaci cât și la caii fugăriți de aceste animale sălbatice. Se crede, că numai animalele prea flămânde, atacă stâna ori ciurda.

Animalul, odată fugărit, este urmărit, până este prins și eventual mâncat, chiar acolo unde este prins. Dacă animalul este recuperat, se anunță proprietarul pentru a veni la stână, și, eventual a-și duce acasă ce a mai rămas din animalul rupt. În termeni populari, „ruptura de animal, se numește, spârticare“. În general, „animalul odată spârticat, nu prea are scăpare“. Ori se sacrifică, ori animalul moare înainte de vreme, înainte de a veni proprietarul la stână.

Foto F. Săteanu: Oi păscând

←—————→
O cătat păduchi în capu' altuia.

Râia

Râia este boala întâlnită cel mai des la oi. Ele sunt purtătoarele acestui parazit, datorat mizeriei. Asta denotă o neîngrijire a animalului. Oaia bolnavă de această boală își pierde lâna, dar și rezistența animalului este mult slăbită. Boala apare din diverse cauze. Condițiile neigienice din timpul iernii, sunt un prim factor, iar puterea de a se răspândi este foarte mare. Pentru a combate ori preveni această boală, gospodarul ori ciobanul care are în stâna lui astfel de animale - asta și pentru a preveni răspândirea bolii, la celelalte animale - spală cu o soluție deparazitară oile bolnave. Dar și celelalte oi beneficiază de acest tratament.

De obicei medicamentul pentru a prepara astfel de soluții, îl cumpără de la farmaciile veterinare.

Rar este folosit petrolul. „Se spală oile, ori se ung după ce au fost tunse în zonele cele mai afectate de acest parazit“.

Animalul bolnav de râie, se scarpină foarte des, în zona în care este localizat parazitul. Își pierde ori îi pică lâna fără nici un motiv. Locul cel mai atacat de râie este gâtul animalului, dar și pieptul.

Păduchii - Puricii

Animalele bolnave se scarpină foarte des, păduchii ori puricii fiind cel mai des întâlniți la găină, câine și porci. Animalul este agitat mereu. Nu se odihnește. La cotețele găinilor se curăță și se deparazitează cu praf de var. Dacă boala este întâlnită la porci, aceștia se ung cu o soluție.

La fel cotețul este curățat și stropit cu praf de var.

Este știut că acești paraziți produc slăbirea și agitarea animalului.

Un alt factor, ce nu l-am amintit până acum, ce duce la îmbolnăvirea animalelor este chiar oboseala. De ce obosec animalele? Nimic mai simplu! Fie, că sunt afectate deja de vreo boală, care încă n-a fost depistată, fie că animalul este prea bătrân, și-atunci obosește foarte repede, fie că sunt fugărite prea tare.

În ceea ce privește simptomele, putem da exemple în acest sens.

Astfel, oile fiind prea sătule, suflă greu, se umflă ori gâfâie tare. În asemenea cazuri, animalul se aruncă ori se trânteste la pământ, și chiar dacă turma pleacă, acesta rămâne locului.

Sunt informații că în astfel de situații, „ciobanul și-a adus oaia bolnavă de oboseală în spate până la colibă, fiindcă în cele mai multe cazuri, animalul nu mai poate merge pe picioarele sale“.

În toate cazurile de îmbolnăvire se încearcă diverse tratamente, fie cu medicamente ori „leacuri băbești“, fie cu medicamente cumpărate de la farmaciile de profil. Se încearcă de fiecare dată, și pentru fiecare caz de îmbolnăvire, salvarea animalului bolnav. Dacă salvarea animalului bolnav, nu este posibilă, atunci se recurge la sacrificarea lui, și în funcție de boală, este ori aruncat, ori îngropat, ori carnea este folosită pentru consum.

C-am văzut în portofel
C-are un milion în el.
Mi-o da și mie din ei
Și noi doi i-om împărți
Și ce bine ne-om simți.

A. 228

Nănășică, nu-mi dai bani,
Dau găina la țigani;
Nănășică, nu-mi dai lei,
Dau găina la femei.
Femeile-s lăcomoasă
La găină-așa de grasă.

A.229

Asta-i găină de mare
Nici o pană pe ea n-are;

←—————→
Cată paie și vergele.

Asta-i găină de munte
Merită parale multe.

A. 230

Bat-o focul ei s-o bată
Că s-o-nvățat blăstămată
Și fumează ne-ntrebată
Numa Carpați cu filtru
Cum fumează nănașu.

A. 231

Ai, cinstitu nănașu
Tăt îmi trage cu ochiu
Și îmi trage cu jeana
Ca să-i dau găina.
Eu găina nu i-oi da
Până nu mi-o arăta
Pă Nicolae Georgescu
Și pă frate-so Enescu.

A. 232

Nănaș mare, om ales,
Nu mă-ntreba de unde-s
Că-s din lume și din țară

Jigodia – Jâgod'ia

Cel puțin 4-5 câini păzeau fiecare stână, câini mari, curajoși, gata oricând să se ia la luptă cu animalul sălbatic, atât pentru a-și apăra stăpânul, cât și turma sau ciurda.

Boala câinilor era numită în cele mai multe cazuri – jigodie – pentru că nici câinele nu era ocolit de viermi, paraziți ori diferite alte boli. Specifică câinilor ciobănești, se prezintă sub forma unor bube albe, în cerul gurii. Primele simptome că acest animal ar fi afectat de boală, sunt: „îi lipsește pofta de mâncare, câinele nu latră și nu mănâncă, așa cum ar trebui, el doar gârdește“, adică scoate niște sunete încete, asemănătoare lătratului, nici nu se agită în lanț, dacă se întâmplă să fie legat. Stăpânul îi „căsca gura“ și atunci observa aceste bube albe din cerul gurii, ce poartă numele de jigodie. Bineînțeles, tratament există și pentru această boală.

Turbarea

Tot o boală specifică câinelui este turbarea. De obicei, turbarea apare atunci când câinele este mușcat de vreo vulpe, care „e plină de turbat“. Prin mușcătură, animalul sălbatic îi transmite câinelui această boală – turbarea.

De obicei, în astfel de cazuri, câinele nu mai avea scăpare, el fiind omorât, de stăpân. Pe lângă toate astea, mai există boli specifice fiecărei categorii de animale. De exemplu, chehea, specifică calului – formează „chehea cailor“.

Tot credința tradițională, dar și viața de zi cu zi, ne învață că unele boli sunt molipsitoare, putându-se îmbolnăvi toate animalele din curtea gospodarului. De aceea în astfel de cazuri, prima sarcină era depistarea bolii și tratarea ei grabnică.

Zilele de vindecare diferă în funcție de boală, în ce stadiu este descoperită boala și depinde foarte mult de animal.

Acestea pot fi între 5-7 zile.

Oamenii mai cred în aceste „leacuri băbești“, mai cred în puterea lor de vindecare aproape miraculoasă, desigur multe din aceste plante folosite într-o formă empirică, au fost studiate, cercetate și oficializate. Astfel, avem:

- piatra vânăță, piatra acră sau apa cu sare – saramura– sunt utilizate și azi în tratarea rănilor;

- laptele dulce– este folosit și azi cu succes în tratarea intoxicațiilor;

- oțetul de mere pădurețe este foarte des folosit și el ca un medicament în tratarea anumitor boli;

- zahărul pudră ori pisat, este utilizat și azi pentru tratarea albației, fiind suflat în ochiul animalului bolnav.

Gospodarul, indiferent de gradul lui de cultură și de civilizație, știe să lege o rană, știe să trateze o fractură, știe trata de „șt' iop“, ori știe să coase o rană.

Pe lângă bolile enumerate, mai sunt și accidentele provocate de animale prin „împungere“.

O cătat peri în palmă.

De obicei, „vacile când se scot pe imaș, ori se amestecă unele cu altele, se împung, uneori până le pt'ică un corn, ori se împung și le intră cornul în stomac“.

Dacă nu e ceva grav, „cornul o provocat doar o zgârietură, rana rezultată se coasă cu ață și se supraveghează animalul o perioadă de vreme. Eventual, se mai curăță și cu spirit sanitar (alcool sanitar), ori cu apă curată“.

În general, aceste accidente, apar în grajd, între cal și vacă, dar și între vaci. „Vaca, împunge cu coarnele burta calului, provocându-i răni. În acest caz ori se mută vaca mai încolo, la altă iesle, dacă este loc, ori se mai scurtează lanțul cu care aceasta este legată, ori, dacă nu este posibilă nici una din soluțiile oferite mai sus, între animale, adică între cal și vacă, se face o despărțitură, cu pari și scânduri, pornind de la iesle până spre coada animalelor“, astfel ca alte accidente de acest gen să nu se mai întâmple, dacă este posibil, niciodată.

Iubindu-și animalele, chiuzbăianul le-a îngrijit cu toată dragostea. Pentru ca animalul să poată fi folosit atât la muncile agricole, cât și în gospodăriile proprii, pentru lapte și carne, ori tracțiune, el, animalul, trebuia să fie în primul rând sănătos.

Se credea în forța miraculoasă a plantelor, dar și în forța de vindecare cu ajutorul acestor „leacuri băbești“. Sunt informații că unele boli, atât la animal, cât și la om, se tratau cu aceleași medicamente. Nu exista o mare diferență ori o mare deosebire în ceea ce privește tratamentul bolilor. Se știe că aceste „leacuri băbești“, ce erau folosite și oferite pentru a vindeca o anumită boală, sunt de fapt procedee empirice.

Pentru ca animalele să nu sufere, să fie bine îngrijite, chiuzbăianul, își va „da haina de pe el“, pentru animal. Nu sunt puține cazurile acestea,

Foto Vasile Popovici Mascali: Cal odihnindu-se

Și-am venit pe cheltuială.
Caută nănaș punga
Și-mi plătește găina.

A. 233

Hâș, găină la coteț,
Nu ț-o pus nănașu preț;
Hâș, găină la culcate,
Te-o plătit de jumătate!
Mi-i oua, mi-i face pui
Și mi-oi scoate bani destui.

A. 234

Nănașule, țucu-te,
Plătește-mi găina bine
Să n-ajungem la rușine
Că bărbatu m-o sfădit
Că lădoiu l-am golit.
Și eu rău m-am supărat
Și din lădoi n-am mai dat
Că m-am dus și-am tăt furat.
Martori mi-o fost tulhenii
Cât m-am tăt bătut de ii.
Paznicul de mă prindea
Era vai de pielea mea.

A. 235

Nănășică, draga mea,
Te rog să iei găina
Că-i găina cât o rață
Și n-o mai poci țane-n brață
Și-o mâncat multă slănină
De n-o mai poci ține-n
mână.

←—————→
**O cătat cât o cătat.
Soacră bună o căpătat.**

când pentru a ocroti ori proteja animalul de uneli răceli, ploi ori zăpadă, chiuzbăianul, și-a dat „guba, de pe el, și a pus-o,, pe animal, oferindu-i astfel, protecția. Animalul a simțit că este iubit și i-a răspuns cu aceeași dragoste.

Că, „leacurile băbești“, au existat și încă mai există, și cu ajutorul lor încă se mai vindecă animalele bolnave, este foarte adevărat. Păcat, că doar puține din acestea au fost și mai sunt consemnate în unele scrieri, deși ele, au avut și au o importanță foarte mare pentru omul tradițional, pentru omul arhaic.

A. 236

Cu banii de pă găină
Eu mi-oi cumpăra mașină
Și pă cloșca de pă ouă
Mi-oi lua mașină nouă;
Și pă cloșca de pă rață
Mi-oi lua mașină creață
Ce făloasă-oi hi cu ea
În mașina Dacia.

A. 237

Cu banii de pă găină
Eu mi-oi cumpăra mașină
Și pă cloșca de pă ouă
Mi-oi lua mașină nouă.
O mașină Dacia
Ca să ne plimbăm cu ea
Și să-i facem rodaju
Numa eu cu nănașu.

Foto V. P. Mascali

A. 238

Di ce rîd eu și glumesc
Pă nănașu io-l iubesc
Îl iubăsc ca pă un frate
Vreau de bine s-aibă parte
Îl iubăsc da cum să șede
Că-i soțul surorii mele.

Cere ca la ușa cortului.